

> חנדלה - דמות הקומיקס של נאג'י אלעלי. סמל לפליט שנאלץ לעזוב את ביתו.

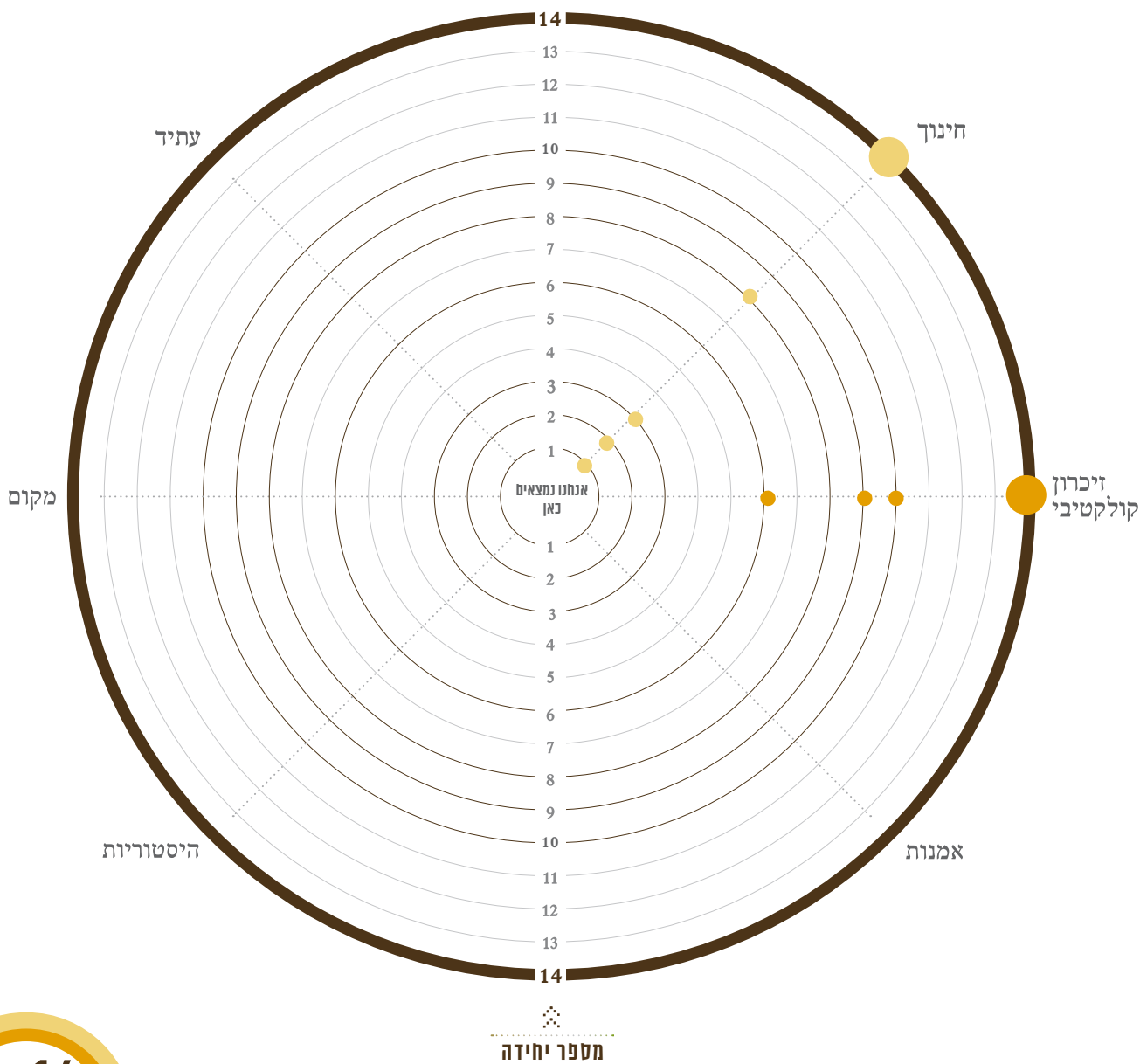
ביחידה זו נתנסה בהתבוננות ביקורתית בדימויים חזותיים ובתכנים מתוך התקשורת הישראלית ביחס לאירועי יום הנכבה, נעסוק בדרכים ללמד ולהביא ידע נוסף על יום הנכבה לכיתה, ונבחן מהן התחושות שעולות ויכולות לעלות בכיתות סביב ציון יום זה וכיצד להתמודד איתן.

מטרות

1. היכרות עם יום הנכבה הפלסטיני, על משמעויות וביטוייו השונים.
2. פיתוח כלים ביקורתיים בהתבוננות בדימויים ובטקסטים תקשורתיים.
3. הרחבת מאגר הדימויים אליהם נחשפים התלמידים בנוגע לנכבה ולאירועי יום הנכבה.

התמצאות בערכה:

כל מילות המפתח <<

מספר יחידה

חומר עזר 1: עמוד כתבות מהעיתון

"מצפון נפתחה הרעה" – כתבה ראשית וכתבות נלוות על יום הנכבה, ידיעות אחרונות, 16.5.2011, עמ' 7-6. עמוד הכתבה מצורף בפורמט קטן ובשחור לבן בחומרי העזר. מומלץ להקריין את העמוד בפורמט של תמונה צבעונית (הקובץ נמצא באתר של זכרות ובדיסק הערכה).

חומרי עזר 2: דף עבודה

חומרים לעבודה בקבוצות קטנות עם הכתבה "מצפון נפתחה הרעה".

חומרי עזר 3: פוסטר תמונות ליום הנכבה

מבחר דימויים הלקוחים מאירועים שונים לציון הנכבה ויום הנכבה.

חומרי עזר 4: דף עזר למורה

הסבר על הדימויים בפוסטר "תמונות ליום הנכבה".

לקריאה נוספת

◀ כבהא, מ. (2010), הפלסטינים עם ופזורתו, רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

מהלך הפעילות

1. קריאה ביקורתית בעמוד כתבות מהעיתון:

הערה למורה: אופציות נוספות לפתיחה: בחירה של כתבה עיתונאית אחרת המתייחסת ליום הנכבה, או חיפוש עצמאי של התלמידים באתרים ובחומרי עזר אחרים המתייחסים ליום הנכבה - שימוש באותן שאלות (ראו/י חומרי עזר 2, דף עבודה לקבוצות הקטנות).

קריאה ועבודה בקבוצות קטנות של חלקים מתוך הכתבה "מצפון נפתחה הרעה" (ידיעות אחרונות, 16.5.2011). כל קבוצה תקבל חלק אחר של הכתבה (כותרת, צילום, חלק מהטקסט) ותנתח אותו לפי השאלות בדף העבודה המצורף.

2. הצגה בכיתה:

התלמידים יציגו את המקטע של הכתבה שעבדו עליו ואת הניתוח שלהם.

הערה למורה: כדאי לתת לתלמידים להציג את החלקים עליהם עבדו, ולעמוד על ההבדלים בין הקטעים, התחושות שעלו במהלך העבודה (חשוב לשים לב שאמנם מתעסקים באותה כתבה אך כל חלק מביא מידע ותוכן שונה לדיון). רק אחר כך לקרוא יחד בכיתה את כל הכתבה, וכן להציג את שני העמודים מתוך העיתון בפני הכיתה כתמונה אחת.

3. דיון בכיתה: המשגה תיאורטית על זיכרון קולקטיבי:

- מה דעתכם על הכתבה ועל 2 העמודים האלו מתוך העיתון?

- מהי אותה "רעה שנפתחה מצפון"?

- מדוע בחר הכותב או עורך הכתבה במילים אלה לכותרת?

הערה למורה: הכותרת לקוחה מתוך נבואת החורבן של ירמיהו, מתוך הפסוק: ירמיהו א' 14: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי: מִצְפּוֹן תִּפְתַּח הָרְעָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל". נבואה זו מתייחסת לכך שהרעות, הצרות, יבואו מהצפון לבואן של צרות. זהו ביטוי שמשמש בו רבות כיום, כשמדברים על איומי מלחמה והתקפות צבאיות. ניתן לשים לב שבכותרת יש שימוש בזמן עבר ואילו הפסוק מדבר בזמן עתיד. ניתן לפתוח דיון על כך ולציין שהעם היהודי חיי בתחושת חורבן קרובה ובסכנה מתמדת, על הסיבות ואמיתות הסכנה אפשר להתווכח, אך סביר שלאותה סכנה התכוון הכותב כאן.

- מה מציגה התמונה? כיצד מציגים לרוב פלסטינים בתמונות בתקשורת? (רגילים לראות את הפלסטינים מרחוק

וכהמון מתלהם)

- האם הופעתם לגלות את שאר חלקי הכתבה?

- הסתכלו על כל חלקי הכתבה יחד. האם חלקי הכתבה מתאימים? כלומר האם התרגיל בתחילת השיעור הוכיח

שהצלחתם לנחש את ההתאמה בין הכותרת לטקסט לתמונה?

- מה היחס של הכותב לפלסטינים? מצאו מונחים, משפטים או תמונות שיוכיחו את טענתכם.

הערה למורה: כאן ניתן לנתח את המונח "מסתננים". לבחון האם הוא מונח שלילי או חיובי, מה הם השימושים העכשוויים במונח (כלפי פליטים מאפריקה למשל), ולשאול: מה משמעות הבחירה במונח הזה ולא למשל במונח מפגינים? בנוסף, אפשר לבחון את הקשר בין בחירת המונח לבין הטקסט בכתבה. למשל, בתמונות לא מופיעים ההרוגים הערבים, אך מוצגים החיילים שנפצעו.

- מה התחושות שעולות לכם מהכתבה?

- איזה ידע הכותבים/העורך רצו שתדעו, כקוראים, מהאירוע?

- אילו תחושות רצה הכותב ליצור אצל הקוראים?

- האם יש שאלות או מושגים שאתם לא מכירים שעלו מהפעילות?

4. הגדרת המונח נכבה:

המילה "נכבה" חוזרת הרבה בכתבה. מה משמעות המילה הזו?

כדאי לאפשר איסוף תשובות מהתלמידים. להוסיף אם חסר, ולתקן אם צריך:

הערה למורה: הכתבה מציגה את הפלסטינים בדרך בה אנו רגילים לראותו: המון רב מסתער, בלי פנים, כמסכנים את הגבולות וצביון המדינה. ניתוח הכתבה בשיעור זה בא במטרה לפרק את הדימוי הנ"ל, ולהצליח לבקר אותו ולהבחין כי כל בחירה של הכותב ועורך העיתון בכותרות הכתבות, צילום, מסגרת וכותרת הדרך, ובחירת המילים בטקסט היא חשובה ובעל משמעויות שונות, והן אלו המבנות לנו את אותה "אמת" המוצגת לנו בעמודי החדשות. כמו כן חשוב לספר ש"הרעה" בכתבה לא התממשה ולא נפתחה, וגבולות הארץ נשארו עומדים על תילם.

"נכבה" (نكبة) היא מילה בערבית שפירושה "אסון גדול" או "קטסטרופה". היא מתייחסת להרס רוב היישובים הפלסטיניים מ-1948, להפיכת מרבית תושביהם לפליטים ולהרס התרבות והחיים הפלסטיניים. הנכבה החלה ב-1948 בשטח שהפך למדינת ישראל. רוב הפליטים הפלסטינים גורשו ב-1948, וחלקם גם במלחמה ב-1967. הם אינם יכולים לחזור לביתם. למרות שהנכבה מוצגת לרוב כסיפור של הפלסטינים, זהו למעשה גם הסיפור שלנו: הנכבה היא חלק מאיתנו גם אם אנו לא מכירים אותה.

5. פוסטר תמונות ליום הנכבה: התבוננות, הכרות ולמידת הדימויים בפוסטר
הכתבה עוסקת ביום הנכבה. אך האירוע שמוצג בה אינו האירוע היחיד או אף העיקרי שמתרחש ביום הנכבה. מהו יום הנכבה? מי מציין אותו למה? ואיך? בשאלות אלו נעסוק בהמשך השיעור.
תרגיל פתיחה: להציג את התמונה בכריכה של הפוסטר (הפליט עם המפתח). לבקש מהתלמידים לנסות ולספר את הסיפור של האמד עביד אללה - מדוע הוא מחזיק מפתח? מה לדעתכם הוא סיפר כשצילמו את התמונה?
כדאי להקריא קטעים מתוך העדות שלו, למשל את הציטוט הבא:
"אני בכל רגע מתפלל שאלוהים ייתן לי למות בכפר שלי. הפקיעו ממני את העץ הזה שאבא שלי שתל, אני בכיתי עליו, כאן מקום הולדתי. אני מוכן לבנות כאן אוהל כדי לגור בו."

התבוננות חופשית בפוסטר: לתת לתלמידים כמה דקות של התבוננות, לבקש מהתלמידים לבחור צילום אחד שמעניין אותם (פירוט והסבר על הדימויים נמצא בחומרי עזר מס' 4).
כל תלמיד שרוצה, מספר מדוע בחר בצילום מסוים.

הערה למורה: חלק מהדימויים בפוסטר מלווים בברקוד, המאפשר לשתף את התלמידים באופן פעיל באיסוף המידע על הדימויים. כל סריקה של ברקוד (בטלפון חכם) תפתח דף מידע על הדימוי ותאפשר דרך חווייתית להעמקת הידע.

הערה למורה: חשוב להציג לתלמידים את המידע על הציילומים בפוסטר, המידע נותן את הרקע ואת החיבור לנושא של יום הנכבה ודרכי הציון השונות שלו.
כדאי לספר על המרכיבים הפחות מוכרים ולהסביר את משמעות הסמלים, או שימושים. ראו פירוט במידע על הדימויים בפוסטר (חומרי עזר 4). מומלץ להוסיף הסבר ופירוט של מושגים רלוונטיים שצפוי שיעלו בצפייה בפוסטר: שיחי צבר, מבנים פלסטיניים קיימים, שרידי מקומות יישוב, מפה / או מפה מנטלית, שינוי שמות מקומות, פליטים פלסטינים (ניתן להרחיב ולקבל מידע נוסף בערכת הלימוד על הנכבה: ביחידה 2: "תבנית נוף מולדת/מה רואים בנוף? מה לא רואים בו?" וביחידה 9: "ארץ התפוזים העצובים/ סיפור על פליטות פלסטינית").

הערה למורה: לצורך מתן ההסבר בכיתה, ניתן להשתמש בפירוט ברקע התיאורטי של מערך זה.

התבוננות משותפת וניתוח של הציילומים דרך השאלות הבאות:

- מדוע בחרת בצילום הזה?

- מה רואים בצילום? תארו כמה שיותר פרטים ומידע שיש בצילום.

- מה אפשר ללמוד מהצילום ומהפרטים שתיארנו על הנכבה?

6. הסבר על יום נכבה:

מתן רקע על יום הנכבה תוך מענה על השאלות הבאות:

- מהו יום הנכבה?

- כיצד מציינים אותו? (למשל, הפגנות, עלייה לרגל, טקסים, יום אבל, עצרות, תהלוכות)

- מה ההבדלים בין המקומות השונים?

- למה? מה המטרה של ציון יום הנכבה?

השוואה בין הכתבה מהתקשורת לפוסטר תמונות מיום הנכבה:

- במה הם שונים? במה דומים?
- אנחנו פחות רגילים לראות דימויים דומים לאלו שבפוסטר. מדוע?
- כיצד אתם מסבירים את הפער בין איך שהתקשורת הישראלית מעדיפה להציג את יום הנכבה לבין איך שיוצרות הפוסטר (צוות החינוך של עמותת זוכרות) בחרו להציג אותו?
- מה המטרות של כל אופן הצגה?

7. דיון סיכום:

- יום הנכבה הוא גם יום זיכרון. כיצד מציינים ימי זיכרון בחברה היהודית? למשל ביום השואה, ביום הזיכרון?
- מה ההבדלים בין הדרכים השונות בחברה הישראלית ובחברה הפלסטינית? מדוע יש הבדלים כאלו לדעתכם?
- איזה תחושות עולות לכם למול הרצון של פלסטינים (ושל יהודים) לציין את יום הנכבה?
- מה לדעתכם הדברים החיוביים והשליליים שיכולים לקרות אם מדינת ישראל תציין את הנכבה או תכיר בציון יום הנכבה כיום אבל לגיטימי?

הערה למורה: לפני או אחרי שאלה זו כדאי לתת הסבר קצר על חוק הנכבה (2010).

8. סיכום השיעור:

- מה למדו חדש השיעור?
- מה לוקחים ממנו? מה משאירים פה?
- מה היה קשה לכם? עיצבן אתכם?

הצעה לפעילות המשך:

- כיצד אתם תכתבו כתבה על יום הנכבה? נסחו כתבה הכוללת כותרת, תמונה וכתבה קצרה על יום הנכבה לעיתון בית הספר או עיתון עירוני.
- הכרות עם הנכבה: ניתן להשתמש במפת הנכבה בעברית, שזוכרות הוציאה לאחורונה. זוהי מפה של היישובים שנהרסו בארץ מראשית הציונות עד המלחמה ב1967. ניתן להרחיב דרכה על מהי הנכבה ומהו היקף האובדן והחורבן של החברה הפלסטינית. המפה נותנת מבט-על ייחודי וחזותי על הנכבה.

חווית העקירה, החיים בגלות והפליטות מעצבים עד היום את ההווה, הזהות והלאום הפלסטיניים. זיכרון הנכבה בחברה הפלסטינית התפתח באופן שונה בהתאם לתהליכים השונים שעברו על החברה הפלסטינית בפזורה ובפלסטין מאז 1948. במחנות פליטים, בארצות המזרח התיכון, ובמדינות שונות בעולם, אין דרך אחת או הסכמה כוללת על הדרך לציין את הנכבה. היות והמאבק הפלסטיני לעצמאות ולסיום העוולות המתמשכות ממשיך, ואין ממסד רשמי אחד פלסטיני, התפתחו דרכים ומסורות שונות לזיכרון הנכבה והחיים שאבדו במולדת. דרכים אלו מדגישות הן את הזיכרון והן את הצפייה לחזור למולדת.

החברה הפלסטינית נכון לשנת 2012 מונה 11,000,000 איש ואישה, מתוכם 5,000,000 (לפי אונר"א) פליטים החיים ברחבי העולם – רובם בירדן, ברצועת עזה, בגדה המערבית, בסוריה, בלבנון, בערב הסעודית ובארצות הברית. כיום, כרבע מהאוכלוסייה הפלסטינית בתוך תחומי מדינת ישראל הם פליטים פנימיים.

לאורך עשרות שנים, שימור זיכרון הנכבה והמולדת פלסטיני נעשה במסגרות משפחתיות וקהילתיות. סיפור העקירה, הפליטות והחיים שנהרסו הועבר מדור לדור על ידי סיפורים שבעל פה. פרקטיקות של סיפור-סיפורים היו חלק מרכזי מהתרבות והזיכרון הקולקטיבי שהתפתח. שימור זיכרון המולדת נעשה גם על ידי קריאת שמות השכונות והרחובות במחנות הפליטים, בשמות הכפרים שמהם גורשו. ילדים נקראים בשמות היישובים שהיו (למשל: חיפא, ביסאן). קהילות של פליטים פנימיים אזרחי מדינת ישראל, נוהגים

לבקר את שרידי הכפר ממנו גורשו מספר פעמים בשנה. עד שנות ה-80, הונחלו הסיפורים דרך הזיכרונות של הדור הראשון ובאירועים חברתיים של הקהילה. משנות ה-90 ואילך, בקרב הפלסטינים בישראל, להם נגישות לכפרי המוצא, הולכים ומתרחבים ביקורים בכפרי המוצא, קיום מחנות קיץ בכפר, שימור אתרים קדושים וצעדות בתחומי הכפר. פעילויות אלו מטרטם לנסח נרטיב חדש, קהילתי ולאומי, בהם מעודדים את הצעירים "לגלות מחדש" את הכפר, ולחזק את תחושת ההשתייכות והזהות אליו.

יום הזיכרון הרשמי לנכבה הוא ה-15 במאי, יום סיום המנדט הבריטי בפלסטין/ ארץ ישראל ב-1948, ויום אחרי הכרזת המדינה היהודית. יום זה נקבע כי הוא מסמן את השינוי והמעבר משלטון המנדט הבריטי למדינה יהודית. הוא מצוין בתהלוכות, הפגנות, צעדות ואירועים שונים ברחבי העולם.

החברה הפלסטינית בישראל מציינת את הנכבה גם ביום העצמאות הישראלי (לפי לוח השנה העברי). יום זה התפתח כמסורת עליה לרגל, כתוצאה של מדיניות הממשל הצבאי בישראל. מדיניות הממשל הצבאי, שהוטל על האוכלוסייה הערבית בישראל מ-1949 ועד 1966, היקשה, בין השאר, על חופש התנועה של הערבים. היום היחיד בשנה בו היו הערבים רשאים לנוע ברחבי הארץ ללא אישור מיוחד היה יום העצמאות הישראלי. הפליטים הפנימיים ניצלו עובדה זו לביקור בכפרים מהם נעקרו ואליהם לא הורשו לשוב. כך שימרו את הקשר לכפר שישראל החריבה וחינכו את הדורות הצעירים להמשיך לשמר את הקשר הזה. מסורת זו

נמשכת גם כיום. עם זאת, מעניין לדעת, שלא כל המשפחות העבירו את הידע על הנכבה מהדור הראשון לשני, אלא היו כאלו שהעדיפו לא לספר מתוך תחושות של אשמה, בושה, ופוסט-טראומה. מאז שנות ה-90, עם התגברות הלאומיות הפלסטינית גם בתוך ישראל וכחלק מהתהליכים שעוברת החברה הפלסטינית אחרי אוסלו, העלייה לרגל לכפרים מקבלת אופי פומבי יותר. וועדות פליטים מקומיות מארגנות "צעדות שיבה" לכפרים השונים, וכן צעדה מרכזית רבת משתתפים לכפר אחר בכל שנה. תהלוכה זו נקראת "תהלוכת השיבה" והיא מאורגנת על ידי ועד העקורים. באירועים אלו מפיקים מפות, עלונים וספרים המכילים עדויות שבעל-פה ומתמקדים בחוויות העקירה והפליטות. התהלוכות והצעדות כוללות גם עצרות ונאומים של דוברים ממפלגות וקבוצות שונות, לעיתים גם יהודים, שירים והופעות. מ-2011, צעירים פלסטינים יזמו קריאה לפלסטינים ברחבי העולם להגיע לגבולות עם ישראל ביום הנכבה, להפגין בגבול ולנסות לשוב פיזית לפלסטין. יוזמות אלו התקבלו בחששות רבים בישראל, שהובילו לתגובה קשה ואליומה מצד ישראל וכן מצד צבאות נוספים, כגון לבנון, כלפי המפגינים (ראו חומרי עזר 1, הכתבה: "מצפון נפתחה הרעה" מתוך ידיעות אחרונות, 16.5.2011, עמ' 6).

אירועי יום הנכבה אינם רק אירועי זיכרון. הם אירועים בהם יש קריאה לפעולה ולתיקון. אלו אירועים בהם באים לידי ביטוי הפצעים הפתוחים של החברה הפלסטינית, הכעס על העוולות המתמשכות, על הנכבה המתמשכת ובהם דורשים תיקון, צדק וקריאה לפעולה ולמאבק.

יום הנכבה נחשף בחברה הישראלית בעיקר דרך דימויים של המון מסתער, אלים, דרך הפגנות וביטויים של אי סדר. החברה הישראלית, שמאופיינת בריבוי ימי אבל וזיכרון, מסרבת לתת מקום ליום קולקטיבי של הפלסטינים.

במערך זה נלמד על יום הנכבה והמשמעויות שלו לחברה הפלסטינית. נבחן אפשרויות שונות לציון היום הזה, ונסה לבחון האם ואלו משמעויות יכולות ויש לו עבור יהודים בישראל. במערך יהיה מקום לתלמידים להביע את עמדותיהם ביחס לנכבה ולמשמעויותיה כלפיהם.

המערך מתחיל בבחינה של האופן בו מוצג ציון יום הנכבה בתקשורת הישראלית, דרך עמוד כתבות על יום הנכבה שפורסם בעיתון "ידיעות אחרונות" ב 2011. הכתבה מאפשרת כניסה לנושא המורכב מתוך המבט והידע המוכר לתלמידים על יום הנכבה. באמצעות קריאת הכתבה בצורה ביקורתית, התלמידים יוכלו לפתח ולרכוש כלים לקריאה ביקורתית בתקשורת. קריאת הכתבה ופירוקה עלולים ליצור בלבול בקרב התלמידים. תוכן הכתבה, הכותרות החזקות והשפה היוזואלית, מעודדים קריאה דיכוטומית של שחור ולבן, טובים ורעים. הקריאה הביקורתית במהלך השיעור באה בכדי לפרק קריאה זו, ולנסות ליצור רבדים ואפשרויות לקרוא את הכתבה בגוונים נוספים, ולהעמיד את הכותב ועורך הכתבה כמייצרי שיח.

המתודה המרכזית במערך היא ניתוח ובחינה של דימויים הקשורים לציון יום הנכבה (פוסטר דימויים, חומרי עזר (3). המעבר מהכתבה לדימויים, מיועד לקדם הכרות

והתמודדות התלמידים עם משמעויות קיומו של יום זכרון ופעולה לאסון הפלסטיני המתמשך. מתודה זו נועדה לאפשר לתלמידים לפגוש באופן ישיר את הרצון ואת הצורך של החברה הפלסטינית לציין את הנכבה ולהרחיב את מאגר הדימויים שלהם בנושא. בשיעור יתקיים מפגש וניתוח דרכי ציון שונות של יום הנכבה בחברה הפלסטינית והישראלית, הכרות עם מושג יום הנכבה, משמעויותיו וההיסטוריה שלו. בפעם הבאה שהתלמידים יתקלו במידע נוסף בנושא, הכלים שרכשו יעזרו להם בהתבוננות מורכבת וביקורתית יותר.

שימוש בברקודים בפוסטר מאפשר שימוש במתודיקה עצמאית ומשחקית בתוך מסגרת הכיתה, התלמידים יכולים להגיע למידע באופן עצמאי ולהשלים חומרים למורה.

חשיבות רבה אנו רואות ביכולת לאפשר לתלמידים להעלות את תחושותיהם וקשייהם מול הדימויים והנושאים; אנו מאמינות שלדבר את הדברים שמהם אנו מפחדים הוא צעד בהתמודדות עם הפחד עצמו.

במטלת הכתיבה לסיכום והמשך השיעור, התלמידים יתנסו באיסוף של החומרים בהם נגעתם בשיעור ויתמודדו עם ניסוח שלהם, אל מול המדיום העיתונאי, אותו חקרו בשיעור.

מהלך שיעור זה נועד לאפשר ולזמן הכרות ראשונה וראשונית עם הנכבה. להביא את הנושא לכיתה תוך הבנת המורכבות והקשיים שהוא מעלה, אך גם תוך "ניצול"

ההזדמנויות הרבות שבהם הנכבה נוכחת כיום בחברה ובתקשורת הישראלית, במיוחד סביב ה 15 במאי. המערך מציע הצעה להבאת וללימוד ידע ומורכבות על הנכבה ועל האופנים בהם החברה הפלסטינית מתמודדת ומבנה את הזיכרון והפעולות הקולקטיביות על הנכבה. לבסוף, מערך זה נועד גם לאפשר פתח לאפשרויות שבהם ישראלים יכולים לציין את הנכבה, להיות חלק מציון יום הנכבה באירועים הקיימים וליזום אירועים נוספים.